

Magyar **Mj** Jog

Főszerkesztő:

Dr. Németh János

Szerkesztők:

Dr. Kovács László

Dr. Burián László

TARTALOM

CIKKEK, TANULMÁNYOK

Prof. Dr. Christian Schubel – Dr. Kozák Kornélia: Az Európai Unió Bíróságának ítélete az eladó utólagos teljesítéséről és az ítélet következményei a német, valamint a magyar jogra / 385

Dr. Kaliczka Alexandra: A külföldi határozatok közrendi kontrolljának kiiktatása az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében / 398

FÓRUM

Dr. Tattay Levente: A szellemi tulajdonjogok védelme az Európai Unióban / 406

Dr. Patassy Benedek: A devizaalapú hitelszerződésekkel kapcsolatosan kialakult viták bírósági úton való megoldásának javaslatai / 419

Dr. Serák István: A gyermektartásdíj engedményezhetősége / 429

Dr. Szabó Károly: Néhány gondolat a megelőző távoltartásról / 436

EURÓPAI ÉS KÜLFÖLDI JOGI SZEMLE

Alfonso Herrera García – Dr. Karsai Dániel: A mexikói alkotmányjogi panasz (amparo) és a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bírósághoz benyújtott panasz összehasonlítása / 439

Mgr. Dudás Attila: Az új szerbiai Szabadalmakról szóló törvényről / 443

7

Ötvenkilencedik évfolyam

2012. JÚLIUS

385–448. oldal

EURÓPAI ÉS KÜLFÖLDI JOGI SZEMLE

Alfonso Herrera García¹ – Dr. Karsai Dániel²
(MEXIKÓ) ÜGYVÉD (BUDAPEST)

A mexikói alkotmányjogi panasz (amparo) és a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bírósághoz benyújtott panasz összehasonlítása³

Az elkövetkezőkben összehasonlítjuk (A) a mexikói alkotmányjogi panaszt (amparo) és (B) a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bírósághoz benyújtott panaszt avval a céllal, hogy a magyar közönség az új Alaptörvényben bevezetett ún. valódi alkotmányjogi panasz megértéséhez összehasonlítási anyagot kapjon. Azt reméljük, hogy a magyar alkotmányjogászok hasznosnak fogják találni ezeket az információkat.⁴

1. Az adott jogrend szerint a panaszt elbíráló bíróság a bírósági rendszer része vagy külön hatalmi ágként működik?

(A) Mexikóban nem létezik formális értelemben vett külön Alkotmánybíróság, hasonló hatáskörökkel azonban a Legfelső Bíróság rendelkezik. A Legfelső Bíróság Mexikó szövetségi bíróságainak legmagasabb bírói fóruma. [Alkotmány 94. cikk (1) bek.]

(B) Az Emberei Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) az Európa Tanács szerve, melyet az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményben és kiegészítő jegyzőkönyveiben (a továbbiakban: Egyezmény) foglalt jogok védelme érdekében hoztak létre, teljes autonómiát élvez a tagállamoktól.

2. Melyek az alkotmányjogi panasz megindításának feltételei (locus standi)? Kizárólag az eljárást lezáró jogerős döntéseket lehet megtámadni vagy más bírói döntéseket is?

(A) A jelenlegi rendszerben (2011. június 6-án átfogó alkotmányos reformokat vezettek be, amelyek 2011. október 4-én léptek hatályba), alkotmányjogi panaszt (*juicio de amparo*) olyan személyek vagy szervezetek nyújthatnak be, akik/amelyek egyénileg vagy csoportosan jogos érdeküket valószínűsítik. Az amparo olyan jogi normák, jogi aktusok vagy olyan hatósági mulasztások esetén indítható, amelyek az Alkotmányban elismert emberi jogokat, vagy az e jogok védelmét szolgáló garanciákat sértik. Az amparo abban az esetben is megindítható, ha olyan nemzetközi szerződésben elismert jog sérelmét állítják, amelynek Mexikó is részese.

Így, az *amparo* segítségével bírói döntések – köztük közigazgatási bíróságok és munkaügyi bíróságok döntései – támadhatók meg alkotmányos jogok megsértése esetén. Ennek érdekében a jogszabályok által igénybe vehető rendes jogorvoslati lehetőségeket ki kell méríteni.

A bírói döntések esetében, az *amparo* a jogvitát lezáró jogerős ítéletek vagy döntések ellen nyújtható be, függetlenül attól, hogy a jogsértés az ítéletekben vagy döntésekben, vagy az eljárás folyamán következett be. Ez utóbbit abban az esetben kezdeményezhetik, ha az eljárási jogsértés a panaszos védekezését oly módon érintette, hogy a bírói döntés végső kimenetelére hatással volt („közvetlen *amparo*”). Az *amparo* olyan döntések ellen is megindítható, amelyek végrehajtását az adott eljáráson belül nem lehet megtámadni, illetve amelyeket az eljáráson kívül vagy azok lezárását követően hoztak meg, ha a rendes jogorvoslatot már kimerítették. Ez a típusú *amparo* olyan aktusok megtámadását is lehetővé teszi, amelyek tárgyaláson kívüli személyeket érintenek („közvetett” *amparo*) (Alkotmány 103-III & IV és 107-1 cikkek).

(B) A strasbourgi panaszoknak a következő formai követelményeknek (ún. „elfogadhatósági kritériumok”, Egyezmény 35. cikk) kell megfelelni:

- csak az Egyezményben és kiegészítő jegyzőkönyveiben foglalt emberi jogok megsértése esetén lehet az EJEB-hez fordulni;

- csak olyan események kapcsán lehet az EJEB-hez fordulni, melyek azután következtek be, hogy az adott tagállam kötelezőnek ismerte el magára nézve az Egyezményt. Magyarország tekintetében ez a dátum 1992. november 5-e;

- az EJEB-hez csak összes hatékony hazai jogorvoslat kimerítése után lehet fordulni;

- az EJEB-hez az összes hatékony hazai jogorvoslat kimerítésétől számított 6 hónapon belül lehet fordulni;

- csak az fordulhat az EJEB-hez, aki személyesen és közvetlenül „áldozatnak” tekinthető az adott egyezményes jog megsértésének szempontjából;

- kérelmező lehet magánszemély vagy azok csoportja, továbbá nem kormányzati szervezetek, valamint jogi személyek is, azonban közhatalmat gyakorló entitások, így például helyi önkormányzatok nem léphetnek fel kérelmezőként;

- bármilyen nemzetiségű személy, azaz nem európaiak is benyújthatnak kérelmet, annak csak az a feltétele, hogy az állítólagos jogsértésért az Egyezmény valamely tagállamának hatóságai legyenek felelősek;

- csak az fordulhat az EJEB-hez, akinek panasza – a fentiekén túl – nem „nyilvánvalóan megalapozatlan”.

Az EJEB nem foglalkozik érdemben továbbá azokkal a panaszokkal sem, amelyek:

- névtelenek;

- strasbourgi szempontból *res iudicata* esetét valósítják meg;

- más nemzetközi kivizsgálási eljárás van/volt folyamatban az ügyvel kapcsolatban;

- a kérelem joggal való visszaélésnek minősül (lásd Egyezmény 17. cikkét is);

– a kérelmező nem szenvedett jelentős joghátrányt, de a Bíróság még ebben az esetben is érdemi vizsgálatot folytat le, ha az Egyezményben meghatározott emberi jogok védelme ezt indokolja, vagy a panaszt a hazai bíróság nem vizsgálta ki megfelelően.

3. Milyen módszerek szolgálják az alkotmányjogi panaszt elbíráló bíróság védelmét az alkotmányjogi panaszok általi túlterheltség ellen?

a) Rendelkezik a bíróság a panaszok közötti szabad válogatás jogával vagy minden panaszra válaszolnia kell? A formális visszautasítás (*Abweisung/Zurückweisung*) ebben a vonatkozásban ugyancsak válasznak számít.

(A) Az amparót szövetségi bíróságok bírálják el: kerületi bíróságok („közvetett amparo”) vagy Körzeti Társasbíróságok („közvetlen amparo”). A „közvetett amparo”-val támadott bírói döntés elleni indítványt a Legfelső Bíróságon kell benyújtani, abban az esetben, ha alkotmányossági kérdéstről van szó. A „közvetlen amparo”-val támadott döntés elleni indítvány ugyancsak a Legfelső Bíróság elé kerül, amennyiben jogi normák alkotmányossága tárgyában dönt; az Alkotmány valamely rendelkezésének közvetlen értelmezéséből fakad; vagy az ilyen kérdésben való döntést a panaszos erre irányuló kérelme ellenére is elmulasztják, feltéve, hogy a Legfelső Bíróság által lefektetett általános szabályok szerint a kérdés fontosnak és lényegesnek tekinthető. [Alkotmány IX & 107-VIII, a) cikkei]

(B) Az EJEB az összes panasszal foglalkozik, és legalább egy, formai okból történő elutasító határozatot hoznia kell valamennyi tekintetében.

b) Milyen egyéb szűrő lehetőségek vannak a rendszerben? Pl.: határidők, kötelező jogi képviselő stb.

(A) Az amparót a panaszos saját maga, képviselője, büntetőeljárás esetén ügyvédje, rokona, vagy más, a törvény által erre feljogosított személy terjesztheti elő. Az eljárást kizárólag a panaszos, jogi képviselője vagy ügyvédje folytathatja le [Amparo Törvény 4 cikk]. A panasz benyújtására nyitva álló határidő tizenöt nap [Amparo Törvény 21 cikk]. A jogi normák ellen irányuló panaszt a hatálybalépést követő harminc napon belül lehet benyújtani [Amparo Törvény 22-1 cikk]. Azok a panaszok, amelyek az élet közvetlen veszélyét, a személyi szabadság megsértését, kitoloncolást, száműzetést, vagy bármilyen, az Alkotmány 22. cikke által tiltott cselekményt (alkotmányellenes büntetések esetei), illetőleg a hadseregbe vagy a nemzeti tengerészeti szolgálatba való kötelező belépést érintik, határidő nélkül, bármikor előterjeszthetők [Amparo Törvény 22-11 cikk].

(B) Gyakorlatilag nincs más határidő a fentebb említett 6 hónapos szabályon kívül. Az eljárás későbbi szakaszában azonban, ha a kérelem legalább annyira megalapo-

zottnak tűnik, hogy a nemzeti (tagállami) kormányt az EJEB érdemi védekezésre hívja fel, a jogi képviselőt és a hivatalos nyelvek használata kötelezővé válik.

4. Milyen összetételűek azok az alkotmányjogi panaszokkal foglalkozó tanácsok? Ha ez nem a teljes ülés, akkor hogyan biztosítható az alkotmányjogi panaszokat elbíráló bíróság joggyakorlatának egysége?

(A) A Legfelső Bíróság (az utolsó fórum, ahol a kérelemről való döntés esetén az alkotmányjogi panasz-eljárások során felmerült érvek felvethetők) tizenegy bíróból áll, döntéseit a Teljes Ülésen (tizenegy bíró) vagy két Tanácsban (öt-öt bíró; a Bíróság elnöke nem tagja egyik tanácsnak sem) eljárva hozza meg. A Tanácsok elbírálják a („közvetlen „és „közvetett”) amparo eljárások túlnyomó többségét, kivéve azokat, amelyekről a Teljes Ülés a bírók döntése alapján maga határoz.

A következetes joggyakorlat fenntartása érdekében a Legfelső Bíróság Teljes Ülése dönt a két tanács között felmerülő ún. „ellentmondó tézisek” (ítéletek) ügyében. A Legfelső Bíróság Tanácsai döntenek a Körzeti Társasbíróságok ítéletei közötti ellentmondások tárgyában is. Ezenkívül, a 2011. június 6-i alkotmányos reform létrehozta az ún. „Körzeti Tanácsot”. Ezek a Körzeti Tanácsok, a később megalkotandó jogszabályok alapján, a Legfelső Bíróság Teljes Ülése helyett fogják feloldani a Körzeti Bíróságok döntései között felmerülő inkohérenca nagy részét [Alkotmány 107-III és 94. cikk (3) bek.].

(B) A 47 bíróból álló EJEB jelenleg többféle formációban ítélkezik: egyesbírói eljárásban (legegyszerűbb formai hibában szenvedő panaszok), hármas tanácsok (rutinügyek, melyben kialakult esetjog áll rendelkezésre), héttagú Kamarák (bonyolultabb ügyek), 17 tagú Nagykamara (kiemelkedő fontosságú ügyek, illetve fellebbezés).

A gyakorlat egységét külön formalizált eljárás keretében nem védi az EJEB, ugyanakkor az EJEB Hivatalának szervezetén belül külön részleg létezik csak abból a célból, hogy folyamatosan figyelemmel kísérje az EJEB tevékenységét és hívja fel a figyelmet, ha egy ítélkező tanács el kíván térni a korábbi gyakorlattól. Ennek a részlegnek a véleménye azonban figyelmen kívül hagyható. A Bíróság esetjoga ezért nem teljesen egységes, sőt esetenként azonos kérdéseket különböző ítélkező tanácsok nagy eltérésekkel ítélnek meg (szó-lásszabadság, gyülekezés szabadsága, tulajdonjog egyes aspektusai stb.)

5. Megtámadható egy bírói döntés valamely eljárási szabály (tisztességes tárgyaláshoz való jog) megsértése esetén? Amennyiben igen, rendelkezik-e az alkotmányjogi panaszt elbíráló bíróság azzal a lehetőséggel, hogy kivizsgálja mi történt pontosan, illetve milyen jogi eszközöket vehet ehhez igénybe?

(A) Amikor a rendes bíróságok döntéseit megtámadják (szövetségi vagy helyi szinten), beleértve a közigaz-

gatási és a munkaügyi bíróságok döntéseit is, a védelem kizárólag a jogerős döntéseket, valamint az ügyet érdemben lezáró döntéseket illeti meg, akár oly módon, hogy a jogsérelmet közvetlenül az idézi elő, akár oly módon, hogy a jogsérelm az eljárás folyamán következett be, de a végső, érdemi döntés kimenetelét befolyásolta. Ahogy arról korábban szó volt, az *amparo* kérelem révén a Legfelső Bíróság nem jogosult eljárási jellegű rendelkezések vizsgálatára, ha az a jogszerűség körében vizsgálható. A 2011. június 6-i alkotmányos reform alapján azonban a Kerületi Bíróságok jogosultak minden olyan eljárási jellegű jogsértés ügyében dönteni, amelyet rendes bírósági szinten terjesztettek elő, valamint amelyet a jogszabályok alapján hivatalból (*ex officio*) is elbírálnak. Ezeknek a Kerületi Bíróságoknak kell megalkotnia azokat a pontos fogalmi kritériumokat is, amelyek alapján a rendes bíróságok az új ítéleteket meghozhatják [Alkotmány 107-III a) cikk].

(B) Az Egyezmény 6. cikke biztosítja a fair eljáráshoz való jogot. Amennyiben a hazai eljárás sérti a 6. cikket, Strasbourghoz lehet fordulni, de „önmagában” a hazai eljárásjogi szabályok megsértése nem feltétlenül vezet egyezményesértés megállapításához.

Az EJEB eljárása főszabályként írásban zajlik írásbeli (okirati) bizonyítékok alapján, de elviekben bármilyen bizonyítási módszer megengedett. Ritka esetben tényfeltáró misszióra vagy tárgyalás tartására is sor kerülhet.

6. Kötelező a panasz ügyvéd általi ellenjegyzése vagy lehetséges, hogy elméleti szakemberek képviseljék a panaszost az alkotmányjogi panaszt elbíró bíróság előtt?

(A) Az *amparó*t a panaszos saját maga, képviselője, büntetőeljárás esetén ügyvédje, rokona, vagy más, a törvény által erre feljogosított személy terjesztheti elő. Az eljárást kizárólag a panaszos, jogi képviselője vagy ügyvédje folytathatja le. Az *Amparo Törvény* nem rendelkezik az egyetemi professzorok vagy jogtudósok általi beavatkozás lehetőségéről.

(B) Strasbourgban nincs kötelező jogi képviselő az eljárás korai szakaszában, bárki jogi képviselő nélkül a Bírósághoz fordulhat. Amennyiben a panaszt formai okból nem utasítja el a Bíróság, hanem kommunikálja az érintett tagállam felé, ettől a szaktól kezdve ügyvéd-kényszer van, melyhez a Bíróság szükség szerint részleges anyagi segítséget (*legal aid*) nyújt.

Az EJEB Eljárási Szabályzatának (Rules of Court) 36. szakasz 4. bekezdése értelmében képviselő az lehet, aki valamely tagállamban jogosult ügyvédként tevékenykedni és valamely tagállamban van a lakóhelye, továbbá panaszos képviselőre jogosult bármely olyan személy is, akit az ügyet tárgyaló Szekció elnöke jóváhagy. Ezen szabály alapján van arra lehetőség, hogy emberi jogban jártas, de nem ügyvéd magánszemélyek (tipikusan egyetemi professzorok), illetőleg az emberi jogok védelmére

specializálódott civil szervezetek is jogi képviselőt lássanak el Strasbourgban az ügyvédek mellett.

7. Van-e lehetősége a feleknek szóban, nyilvános meghallgatás keretében kifejezni érveiket vagy a döntések kizárólag iratok alapján születnek? Az alkotmányjogi panaszt elbíró bíróságon folyó eljárásban részes felek ugyanazok, mint az eredeti bírósági eljárás részes felei?

(A) Minden észrevételt írásban kell előterjeszteni, kivéve azokat, amelyeket meghallgatás, szóbeli nyilatkozat során, valamint olyan esetben, amelyet az élet közvetlen veszélye, a tárgyaláson kívüli személyes szabadság megsértése, vagy az Alkotmány 22. cikkében foglalt tilalmak (alkotmányellenes büntetések) (*Amparo Törvény* 117. cikk) esetén terjesztenek elő. A Szövetségi Bíróság külön televíziócsatornával rendelkezik („bíróági csatorna”), amely élőben közvetíti a Legfelső Bíróság Teljes Ülésének tanácskozásait (de nem a tárgyalásokat, amelyek meglehetősen ritkák). A bírósági csatorna honlapja: <http://www2.scin.gob.mx/red/canaljudicial>

2009. január 15-e óta a szövetségi bírósági törvény (*Szövetségi Bíróságokról Szóló Törvény*) úgy rendelkezik, hogy a Kerületi Bíróságok üléseiről hanganyag készül (81-XXXVI cikk). Az *amparo* eljárásban részes felek ugyanazok, mint az alapul fekvő, eredeti eljárás részes felei, csakúgy, mint a hatóság (ebben az esetben, az a bíróság, amelyik a vitatott döntést meghozta) és az ügyészség is (*Amparo Törvény* 5. cikk).

(B) A főszabály az írásbeli eljárás, a felek írásban fejtik ki érveiket, illetőleg az EJEB a benyújtott okiratok, dokumentumok tartalma alapján dönt. Kivételesen kerül csak sor tárgyalás tartására – Magyarország tekintetében 19 év alatt mindösszesen két ügyben (Rekvenyi, Korbély) – tartott tárgyalást a Bíróság. Az EJEB „eljárásjoga” speciális nemzetközi jellege miatt számos eltérést mutat a tagállami eljárásjogoktól.

8. Beavatkozhat a jogalkotó (kormány, törvényhozó) az alkotmányjogi panasz eljárásba?

(A) Igen, de kizárólag a jogi normák elleni védelem („közvetett” *amparo*) eseteiben, és nem a bírói döntések elleni védelem („közvetlen” *amparo*) vonatkozásában. A törvényhozó szervezetet és a kormányt a jogi képviselőjük vagy jogi irodák képviselik. A köztársasági elnököt a jogszabályok szerint az államtitkárok, a végrehajtó hatalom jogtanácsosa vagy a Főügyészség képviseli (*Amparo Törvény* 12. és 19. cikkek).

(B) Az érintett tagállam „alperesi” pozícióban van a strasbourgji eljárásban.

9. Milyen típusú döntéseket hoz az alkotmányjogi panaszt elbíró bíróság: megsemmisítheti az alkotmányellenes bírói döntéseket vagy meg is változtatja azokat?

(A) Ahogy az 5. kérdésnél is szóba került, a Legfelső Bíróság kizárólag azokban az esetekben jár el, amikor az Alkotmányban foglalt tartalmi és eljárási feltételek teljesülnek. A Legfelső Bíróság megerősítheti, megváltoztathatja, vagy elutasíthatja az indítványt, ezt azonban kizárólag alkotmányossági alapokon (alapvető jogok sérelmére tekintettel) teheti meg, nem helyettesítve ezzel a Körzeti Bíróság vagy a körzeti bíró döntését a jogszerűség vonatkozásában, beleértve az eljárási természetű jogsértéseket is. A 2011. június 6-i alkotmányos reform szerint azonban a Körzeti Bíróságoknak minden eléjük kerülő eljárási jellegű jogsértésben döntést kell hozniuk, amelyet a rendes bíróságok elé vittek, illetve amelyeket a jogszabályok szerint hivatalból is megindíthatnak. Ezeknek a Kerületi Bíróságoknak kell megalkotnia azokat a pontos fogalmi kritériumokat is, amelyek alapján a rendes bíróságok az új ítéleteiket meghozhatják (hiszen a jogsértések tekintetében teljes hatáskörrel bírnak).

(B) Az EJEB megállapíthatja az Egyezmény megsértését és jogos elégtételt (általában nem vagyoni, ritkábban vagyoni kártérítést) állapíthat meg. Az EJEB-nek az egyezményesértő hazai határozat megsemmisítésére vagy megváltoztatására közvetlenül nincs joga. Az egyedi jogsértés orvoslása – a kártérítés megfizetésén túl – az érintett állam feladata. Az EJEB határozatainak végrehajtását az Európa Tanács égiszén belül működő Miniszteri Bizottság kíséri figyelemmel, mint ahogyan azt is, hogy egy esetleges rendszerhiba kiküszöbölésére milyen jogszabály-változtatást hajt végre az érintett tagállam.

10. Hogyan kényszeríti ki az alkotmányjogi panaszt elbíráló bíróság az alkotmányjogi panasszal összefüggésben hozott döntéseit? Mi történik, ha a rendes bíróság nem követi azokat?

(A) Amennyiben az *amparó*t megalapozottnak találják, és ennek ellenére a hatósági aktust változatlanul megismétlik, a Legfelső Bíróság eltávolítja tisztségéből a hatóság vezetőjét és az esetet jelenti az ügyészség felé annak érdekében, hogy lefolytassák a bíróság ítéleteinek be nem tartása ügyében a szövetségi büntetőeljárást. Ez

elkerülhető, ha a hatóság nem szándékosan hagyta figyelmen kívül a Legfelső Bíróság döntését, illetve, ha a kérdéses aktust még a bíróság intézkedése előtt megsemmisíti.

Az *amparo* ítéletek esetén egy bizonyos kiegészítő jellegű egyeztetésre is lehetőség nyílik. Ilyen egyeztetést kezdeményezhet a panaszos, vagy a Legfelső Bíróság hivatalból, amennyiben az ítélet végrehajtása a panaszos által elérhető előnyökhöz képest nagyobb mértékben érinti a társadalmat. Az *amparo* ítéletek ilyen kiegészítő jellegű egyeztetése abban az esetben is kezdeményezhető, ha a panaszos jogsérelmének bekövetkezése előtti állapotot lehetetlen visszaállítani. Ebben az esetben az ítélet végrehajtása a panaszosnak fizetendő kártérítésben merül ki (Alkotmány 107-XVI. cikk).

(B) A Miniszteri Bizottság elmarasztalja, azaz plenáris ülésének napirendjén tartja a konkrét ügyet és a döntés végrehajtásával késlekedő tagállamot, de ez azonban inkább politikai, mint jogi szankció. Az Egyezmény 46. cikke értelmében, amennyiben egy döntést nem hajt végre egy tagállam, a Miniszteri Bizottság az EJEB elé utalhatja az ügyet, mely megállapíthatja a végrehajtás elmaradását. Konkrét eszköz ezen túl sem az EJEB, sem az Európa Tanács kezében nincs az EJEB döntései végrehajtásának kikényszerítésére. Ennek ellenére megállapítható, hogy a tagállamok az esetek döntő többségében végrehajtják az EJEB határozatait.

JEGYZETEK

- 1 Jogi tanácsadó, Mexikói Legfelső Bíróság (PhD Alkotmányjog, madridi Complutense Egyetem, Jogi Kar).
- 2 Ügyvéd, alkotmányjogász, Karsai Dániel Ügyvédi Iroda (Budapest).
- 3 A mexikói részeket *Alfonso Herrera García*, a strasbourgri részeket *Karsai Dániel* írta. A mexikói részeket angolról magyarra fordította *Fröhlich Johanna*.
- 4 Az összehasonlítás tíz kérdésének megfogalmazásáért köszönettel tartozunk *Köblös Adélnak, Marosi Ildikónak* és *Jakab Andrásnak*.